

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญตาราง	ท
สารบัญภาพ	ฒ
สารบัญแผนภูมิ	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย	5
1.4 ทบทวนงานศึกษาและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	5
1.4.1 สังคมชาวนา และความเป็นชาวนาในประเทศโลกที่สาม	6
1.4.2 ระบบหัตถอุตสาหกรรมภายใต้บริบทพื้นที่ชนเมือง	12
1.4.3 เครือข่ายทางสังคมในฐานะทุนทางสังคม และในฐานะเครือข่าย	16
ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม	
1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา	25
1.6 ขอบเขตและวิธีวิจัย	27
1.6.1 พื้นที่วิจัย	27
1.6.2 หน่วยการวิเคราะห์	28
1.6.3 ระดับการวิเคราะห์	29
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	29
1.8 ระยะเวลาในการศึกษา	30
1.9 เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป	30

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 2 จากเกษตรเชิงพาณิชย์สู่หัตถอุตสาหกรรม: การเปลี่ยนแปลงการผลิตของชุมชน ในฐานะกลยุทธ์ที่หลากหลายในการดำรงชีวิต	32
2.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่กรณีศึกษา	32
2.2 ความล้มเหลวของพืชพาณิชย์และการกลายเป็นแหล่งผลิต หัตถอุตสาหกรรมของบ้านหม้อ	36
2.2.1 เกษตรกรรมในบ้านหม้อ: ความพยายามปลูกพืชพาณิชย์ที่ไม่ประสบผล	37
2.2.1.1 ช่วงการเริ่มปลูกพืชพาณิชย์ พ.ศ. 2490 – พ.ศ. 2520	37
2.2.1.2 ช่วงการปลูกพืชพาณิชย์อย่างเข้มข้น พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2545	39
2.2.1.3 ช่วงการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว พ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน	44
2.3 พัฒนาการทางด้านหัตถกรรมและการเกิดขึ้นของระบบหัตถอุตสาหกรรม ในบ้านหม้อ	48
2.3.1 ช่วงการผลิตสินค้าหัตถกรรมที่ระลึก พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2533	50
2.3.2 ช่วงการขยายตัวของหัตถกรรมจากไม้มะม่วง พ.ศ. 2533 – พ.ศ. 2548	52
2.3.3 การผลิตเหมาช่วงรายชิ้นและการกระจายการผลิตในลักษณะสายพาน	53
2.4 การขยายตัวของหัตถกรรมและการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรในปัจจุบัน	60
2.5 สรุป	62
บทที่ 3 กระบวนการก่อรูปเป็นเจ้าของโรงงานหัตถอุตสาหกรรมและ (กึ่ง) กรรมกรในชนบท	64
3.1 กระบวนการกลายมาเป็นเจ้าของโรงงานหัตถกรรม	65
3.1.1 เจ้าของโรงงานรายเก่า: จากเจ้าของที่ดินมาเป็นเจ้าของโรงงาน	65
3.1.1.1 พ่อเลี้ยงกิจ: เจ้าของโรงงานหัตถกรรมไม้มะม่วงรายแรก ของบ้านหม้อ	66
3.1.1.2 “อบต. ถาวร”: เจ้าของโรงงานไม้มะม่วงขนาดใหญ่ครบวงจร	70
3.1.2 เจ้าของโรงงาน (ใหม่): เจ้าของโรงงานที่กระจายงานแบบเหมาช่วง	72
3.1.2.1 นายนคร: เจ้าของโรงงานหัตถกรรมเหมาช่วงแบบมีหุ้นส่วน	73
3.1.2.2 อ้ายวัฒน์: เจ้าของโรงงานหัตถกรรมขนาดใหญ่แบบเหมาช่วง	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2 ผู้รับเหมาช่วง: โซ่อุปทานในกระบวนการจัดการแรงงาน	79
3.2.1 น้ำเลื้อน: โซ่อุปทานระดับนายทุน	80
3.2.2 น้ำหอม: โซ่อุปทานระดับหัวหน้ากลุ่มแรงงาน	81
3.3 ผู้ผลิตรายขึ้น: กรรมกร และ (กึ่ง) กรรมกร	84
3.3.1 ป่านวล: ผู้ผลิตรายขึ้นที่มีที่นาเป็นของตนเองและเช่าที่นาเพิ่มเติม	84
3.3.2 อ้ายพัฒน: ผู้ผลิตรายขึ้นที่ไม่มีที่นาแต่เช่าที่นาเพื่อทำการเกษตร	86
3.3.3 น้ำทวี: ผู้ผลิตรายขึ้นที่มีที่นาเป็นของตนเองแต่ไม่ทำนา	87
3.3.4 ลุงพงศ์: ผู้ผลิตรายขึ้นที่ไม่มีที่นาและไม่ทำการเกษตร	88
3.4 สรุป	90
บทที่ 4 การสร้างและการปรับประยุกต์เครือข่ายความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิต หัตถอุตสาหกรรม	92
4.1 เครือข่ายทางสังคมและทุนทางสังคม	95
4.2 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการสั่งซื้อสินค้าและกระจายสินค้า: เครือข่ายที่ไม่ตายตัว	98
4.2.1 เครือข่ายวัตถุดิบ: ผู้ค้าไม้	98
4.2.2 เครือข่ายการตลาดและการกระจายสินค้า	99
4.2.2.1 เครือข่ายตลาดภายในประเทศ	99
4.2.2.1 เครือข่ายตลาดต่างประเทศ	100
4.3 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการผลิต: เครือข่ายที่ค่อนข้างตายตัว	102
4.3.1 เครือข่ายความสัมพันธ์โรงงานพ่อเลี้ยงกิจ: ความสัมพันธ์ระหว่าง “พ่อเลี้ยง” กับ “ลูกน้อง”	103
4.3.2 เครือข่ายความสัมพันธ์โรงงาน อบต. ถาวร: ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของโรงงานกับ “ลูกน้อง”	104
4.3.3 เครือข่ายความสัมพันธ์ของโรงงานนยคนคร: เครือข่ายความสัมพันธ์จากการเข้าหุ้นร่วมกิจการ	107

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3.4 เครื่องมือวัดความสัมพันธ์ของโรงงานอัจฉริยะ:	109
เครื่องมือการเหมาะสมภายในชุมชนและเครือข่าย	
4.4 การสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน	111
4.4.1 กรณีการสร้างเครือข่ายของเจ้าของโรงงาน	111
4.3.2 กรณีการสร้างเครือข่ายของผู้รับเหมาช่วงผลิต	112
4.5 สรุป	113
บทที่ 5 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิต คนรุ่นใหม่ในชนบทและทุนท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน	115
5.1 ลักษณะวิถีชีวิตและการบริโภคภายในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท	117
5.2 คนรุ่นใหม่ในชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท	124
5.2.1 กลุ่มที่ยังคงประกอบอาชีพอยู่ภายในชุมชน	127
5.2.1.1 การสืบทอดอาชีพการผลิตหัตถกรรมเจ้าของโรงงาน	128
หัตถกรรมไม้มะม่วงรายใหญ่	
5.2.1.2 คนรุ่นใหม่ในชนบทที่เข้าสู่อุตสาหกรรมรับจ้างผลิตสินค้า	129
หัตถกรรมรายอื่น	
5.2.2 กลุ่มคนรุ่นใหม่ประกอบอาชีพอยู่ภายนอกชุมชน	129
5.2.2.1 ปริญญาตรีไปที่ 9: การลงทุนเพื่อการศึกษาบุตร	130
ของผู้รับเหมาช่วงและผู้ผลิตรายอื่น	
5.3 การก่อตัวของทุนท้องถิ่นและนโยบายภาคปฏิบัติในการพัฒนาชนบท	132
5.3.1 การก่อรูปของทุนท้องถิ่นและการควบคุมจัดการแรงงานใน	132
พื้นที่ชนเมือง	
5.3.2 ทุนท้องถิ่นระดับหมู่บ้านและนโยบายภาคปฏิบัติในการพัฒนาชนบท:	139
“อยู่กับบ้านมีเงิน มีงาน บ้านคาลสุข”	
5.4 สรุป	144

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 บทสรุป	147
6.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา	150
6.1.1 การเป็นเจ้าของโรงงาน ผู้รับเหมาช่วง และแรงงานในชนบท	150
6.1.1.1 การก่อรูปของทุนท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน	150
6.1.1.2 การกลายเป็นแรงงานรับจ้าง	152
6.1.2 เครือข่ายทางสังคมและทุนทางสังคม	153
6.1.3 เครือข่ายความสัมพันธ์ที่ยึดหยุ่นกับกระบวนการจ้างงานอย่างยืดหยุ่น	154
6.1.4 “คนรุ่นใหม่”: การเปลี่ยนแปลงการผลิตและการบริโภค	156
6.2 ข้อถกเถียงเชิงทฤษฎี	159
6.2.1 ข้อถกเถียงเรื่องปัญหาการเกษตรการขยายตัวของทุนนิยมในชนบท และการก่อรูปของผู้ประกอบการรายย่อย	159
6.2.2 ข้อถกเถียงเรื่องจริยศาสตร์ของความอยู่รอดและระบบอุปถัมภ์ ประเด็นถกเถียงที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับวัฒนธรรม	160
6.3 นัยยะต่อการพัฒนาสังคม	161
6.4 สรุป	164
บรรณานุกรม	166
ภาคผนวก	171
ภาคผนวก ก	172
ภาคผนวก ข	173
ภาคผนวก ค	174
ประวัติผู้เขียน	175

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แสดงอาชีพในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร	35
2.2 แสดงรายได้เฉลี่ยจากในและนอกภาคการเกษตร	35
2.3 แสดงลักษณะการทำนาของบ้านหม้อปัจจุบัน	45
2.4 แสดงขนาดและวัตถุประสงค์ในการเช่าที่ดินของผู้ไม่มีที่ดินเกษตร	46
2.5 แสดงขนาดการให้เช่าที่ดินและรายละเอียดของผู้มีที่ดินเกษตรให้เช่า	47
2.6 แสดงค่าตอบแทนการกลิ้งไม้เป็นรายชิ้น	54
3.1 แสดงรายละเอียดของเจ้าของโรงงาน	78
5.1 แสดงประเภทและระยะเวลาประกอบการหัตถกรรมสองชนิดหลักของ จ.เชียงใหม่	137
5.2 แสดงอาชีพแกนนำบริหารของบ้านหม้อ	139

สารบัญภาพ

รูป	หน้า
2.1 แผนที่บ้านหม้อ ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	33
2.2 การทำ “นาหวาน” ในที่ดินบางแปลงเพื่อลดแรงงานและต้นทุนในการทำนา	61
2.3 การจ้างเกี่ยวข้าวโดยรถเกี่ยวข้าว	62
3.1 โรงงานของพ่อเลี้ยงกิจในปัจจุบันซึ่งย้ายออกไปตั้งภายนอกชุมชน	69
3.2 คนงานของพ่อเลี้ยงกิจเข้ามาทำงานในพื้นที่โรงงานในทุกขั้นตอน	69
3.3 โรงงานของ อบต.ถาวรซึ่งใช้การจ้างแรงงานให้มาทำการผลิตในโรงงาน	72
3.4 มารดานายก อบต.นครคูแลการผลิตในโรงงาน	75
3.5 โรงงานแห่งแรกของนายก อบต. นคร ภายในบ้านหม้อ	76
3.6 กลุ่มแรงงานหญิงรับจ้างแกะสลักลายไม้มะม่วงเครือขายของน้ำหอม	82
4.1 บ้านพักคนงานด้านหลังโรงงานของ อบต. ถาวร	106
4.2 แปลงผักสวนครัวของคนงานที่พักอาศัยในพื้นที่โรงงานของ อบต.ถาวร	106
5.1 ป้ายประกาศเชิญคนในชุมชนร่วมสร้างพิธีหล่อพระเจ้าทันใจ	120
5.2 พิธีหล่อพระเจ้าทันใจในบ้านหม้อ	121

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
1.1 กรอบคิดในการศึกษา	27
2.1 กระบวนการผลิตไม้มะม่วงแบบเหมาช่วงโรงงานของอ้ายวัฒน์	56
2.2 ลักษณะของอุตสาหกรรมโรงงาน (Manufacturing Industry)	59
2.3 ลักษณะของอุตสาหกรรมครัวเรือน (Cottage Industry)	60
3.1 การใช้เครือข่ายความเป็นญาติในกระบวนการผลิต (กลุ่มน้ำหอม)	83
4.1 การผลิตและการกระจายสินค้าของโรงงาน อบต.ถาวร	105
4.2 เครือข่ายการผลิตและการกระจายสินค้าของโรงงานนายกนคร	108